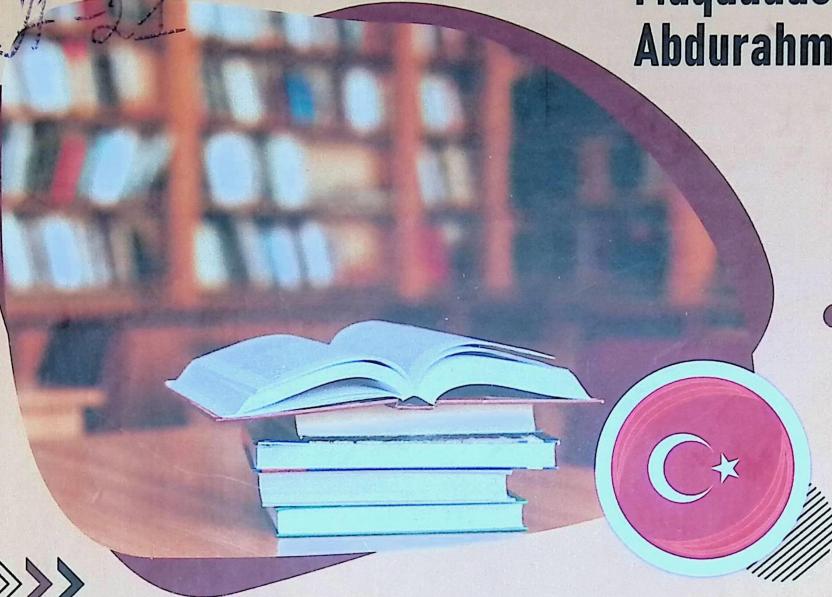

Ozbid
E1
H-21

Muqaddas
Abdurahmanova

>>>

TURK TILI
OMONIMLARI
LUG'ATI

Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü

O'zb. 2
81
A-22

O'quv zali

MUQADDAS ABDURAHMANOVA

TURK TILI QMONIMLARI
LUG'ATI

Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü

O'FF 2024-0012219

Toshkent-2023

O'zbekiston-Turkiya munosabatlarini har tomonlama mustahkamlash va rivojlantirish Yangi O'zbekistonning tashqi siyosiy yo'nalishiga to'liq mos keladi. Turk xalqi bilan tilimiz, dinimiz, an'ana va urf-odatlarimizning umumiyligi o'zaro hurmat va bir-birining manfaatlarini hisobga olish tamoyillariga asoslangan hamkorlikni har tomonlama chuqurlashtirish va kengaytirish uchun mustahkam poydevor yaratilmoqda.

Shavkat Mirziyoyev

OMONIMIYA – TILNING MILLIY TAFAKKURGA XOS IMKONIYATI

2016-yil 13-mayda e'lon qilingan "Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish to'g'risida"gi PF-4797-sonli farmonda "*o'zbek tilining asosiy tabiatini va xususiyatlarini to'la aks ettiradigan ... lug'at va qomuslar ... yaratish*" vazifasi belgilangan.

O'zbek tilining asosiy tabiatini aks ettiruvchi xususiyatlaridan biri omonimiya hodisasidir.

Omonimlar bir xil shaklga, ammo turli mazmun qiymatiga ega bo'lgan birliklardir. Omonim yunoncha "bir xil nom" degan ma'noni bildiradi.

Omonimlarning bir qator ko'rinishlari bor:

1. **Grafik omonimlar** – harflar omonimligi: masalan, *j I* – turkiy tillarga xos qorishiq undosh; *joy, jo'nalish, jiyda* so'zlarida kuzatiladi; *j II* – o'zlashgan so'zlarga xos sirg'aluvchi undosh: *jurnal, janr, jirafa* so'zlarida uchraydi.

2. **Leksik omonimlar** – so'z ko'rinishidagi omonimlar: talaffuzi va yozilishi bir xil, ammo ma'nolari har xil bo'lgan so'zlar: *bog'I* (ip, arqon) – *bog' II* (daraxtzor), *ot I* (ism) – *ot II* (hayvon).

3. **Frazeologik omonimlar** – ibora ko'rinishidagi omonimlar: *boshga ko'tarmoq I* "e'zozlamoq"; *boshga ko'tarmoq II* "shovqin solmoq".

4. **Perifrazik omonimlar** – *aql gimnastikasi I* "shaxmat" – *aql gimnasikasi II* "matematika"; *qora oltin I* "ko'mir" – *qora oltin II* "neft".

5. **Grammatik omonimlar** – grammatik shakllar o'rtasidagi omonimiya. *-dir I* (birinchi darajali shaxs-son qo'shimchasi:

UDK 811.512.161(038)

KBK 81.2Typ-4

A21

Abdurahmanova M.T.

Turk tili omonimlari lug‘ati. Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü.

M.T. Abdurahmanova. – T.: “Impress media” nashriyoti, 2023-y. – 164 b.

Mas’ul muharrir:

Zulkumor Xolmanova,

filologiya fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

Baxtiyor AbduShukurov,

filologiya fanlari doktori, professor;

Bahodir Suyunov,

filologiya fanlari doktori.

Turk tilidagi omonimlar izohlangan ushbu lug‘at 1988- va 2019-yillarda nashr etilgan turkcha izohli lug‘atlar hamda internet materiallari asosida tuzildi.

Mazkur lug‘at leksikologiya, omonimiya, qiyosiy tilshunoslik yuzasidan ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar, doktorantlar, magistrantlar va talabalarga mo‘ljallangan.

ISBN 978-9910-9270-3-4

© M.T. Abdurahmanova, 2023

“Impress media” nashriyoti, 2023

MUNDARIJA

Omonimiya – tilning milliy tafakkurga xos imkoniyati	3
A	6
B	15
C	25
Ç	28
D	33
E	41
F	46
G	50
H	54
I	59
İ	60
K	62
L	91
M	93
N	103
O	104
Ö	107
P	108
R	117
S	117
Ş	131
T	133
U	145
Ü	147
Y	149
Z	156
Foydalanylган адабиётлар ро‘хати	159

o'qituvchidir) – ***-dir II*** (gumon yuklamasi: *kelgandir*); ***-ma I*** (ot yasovchi qo'shimcha: *isitma*) – ***-ma II*** (sifat yasovchi qo'shimcha: *terma*); ***-cha I*** (so'z yasovchi: *o'zbekcha*) – ***-cha II*** (lug'aviy shakl yasovchi: *shaharcha*); ***-lar I*** (ko'plik shakli: *bolalar*) – ***-lar II*** (hurmat shakli: *dadamlar*).

6. **Simvolik omonimlar** – belgilar o'rtasidagi omonimlik. Rim raqamlaridagi I (alif), V (besh), X (o'n), L (ellik), C (yuz), D (besh yuz), M (ming) shakllari lotin alifbosidagi shu shakldagi harflar bilan omonimlik hosil qiladi. Matematikadagi (–) ayirish ishorasi punktuatsiyadagi (–) tire bilan, (:) bo'lish ishorasi (:) ikki nuqta bilan shakliy tenglik hosil qiladi. Shartli belgilar turli sohalarga moslangan mazmunni ifodalaydi: S –fizikada “masofa”, geometriyada “yuza”, tilshunoslikda “ega” tushunchasini ifodalaydi.

Omonim turlari o'rtasida eng faol qo'llanadigan birliklar leksik omonimlardir. Leksik omonimlar yozilishi bir xil, ammo turli lug'aviy ma'nolarni ifodalovchi ikki yoki undan ortiq so'zlardir.

Leksik omonimlardan mumtoz matnlarda turli badiiy maqsadlarda foydalanilgan.

Omonimlar turkiy mumtoz adabiyotda tajnis san'ati va tuyuq janrini yaratishda, askiya payrovlarida esa so'z o'yini va qochiriqlar asosi sifatida ishlataligan. Mumtoz adabiyotda tuyuq janridan keng foydalanilgan. Xorazmiy, Lutfiy, Navoiy, Bobur, So'fi Olliyor, Habibiy va boshqalar ijodida tuyuq janridagi she'rlar ko'p uchraydi.

Omonimlar milliy tafakkur belgilarini ifodalovchi lug'aviy hodisadir. Shu bilan bir qatorda tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan lisoniy imkoniyatdir.

Bugungi kunda jahon tilshunosligi tajribasi asosida omonimlar tadqiqining innovatsion bosqichiga o'tish muhim hisoblanadi. Omonimlarning psixolingvistik, neyrolingvistik aspektidagi tahlilini amalga oshirish, omonimlar ma'nosini o'zlashtirishning psixolingvistik, lingvokognitiv xususiyatlarini ilmiy asosda tadqiq qilish va natijalardan o'zbek tilini ona tili va chet tili sifatida o'qitish tizimida hamda o'zbek-turk (turk-o'zbek) parallel matnlar korpusida foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda o'zbek tilidagi omonimiya imkoniyatlarini qardosh tillar, xususan, turk tili omonimlar fondi va leksik-semantik imkoniyatlariga qiyoslash ilmiy va amaliy qiymatga ega.

ADAT II	Adet.	Odat.
AFET I	Yıkım.	Tabiiy ofat.
AFET II	Güzel, afeti can.	Ofatijon.
AĞ I	İplik, örgü.	To'r.
AĞ II	Apişlik.	İshton og'i.
AĞIL I	Evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer, arkaç. AĞIL II	Qo'ra Oyning va ba'zi yulduzlarning atrofida ko'ringan yog'du. Hale.
AĞIZ I	Bir organ adı.	Og'iz (tana a'zosi).
AĞIZ II	Anadilin değişik söleyisi.	Sheva.
AĞIZ III	Yeni doğmuş memelilerin ilk sütü	Og'iz suti.
AĞMAK I	(-e) Sarkmak, aşağıya inmek.	Bo'shashib/og'ib ketmoq, osilib qolmoq.
AĞMAK II	(-e) Yükselmek, yükariya doğru çıkmak.	Yuksalmoq, yuqoriga qarab chiqmoq.
AĞRI I	Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri.	Turkiyaning Shimoliy Anadolu mintaqasidagi tumanlardan birining nomi.
AĞRI II	Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı.	Og'riq.
AHI I	Cömert ve eli açık anlamları ile ifade edilir.	Saxiy.

So‘zlarning ma’nolarini to‘g‘ri qo‘llash orqali
insoniyatni noto‘g‘ri tushunchalarining yarmidan xalos qilasiz.
Dekart.

A

Turkcha Türkçe	Ma’nosi Anlamı	O‘zbekcha Özbekçe
ABA I	Kaba kumaş.	Dag‘al, qalin mato.
ABA II	Abla (ağızda), anne.	Opa (sheva), ona.
ACEM I	İranlı.	Eronlik.
ACEM II	Müzik (<i>mi</i> notasına yakın bir perde)	Musigada <i>mi</i> notasiga yaqin
ACIMAK I	(<i>nsz</i>) Tadı acı duruma gelmek, açılaşmak.	Achimoq, achib ketmoq.
ACIMAK II	(<i>nsz</i>) Acılı, ağrılı olmak.	Og‘riq/iztirobdan bezovta bo‘lmoq.
ACIMAK III	(-e) Merhamet etmek.	Achinmoq.
AÇ I	Yemek yemesi gereken.	Och.
AÇ II	Açmak fiilinin emir.	Ochmoq (buyruq shakli).
AÇIK I	Kapalı olmayan.	Ochiq.
AÇIK II	Koyu olmayan renk.	Och rang.
AÇMA I	Açmak işi.	Ochish, ochilish.
AÇMA II	Bir tür susamsız, kalınca, yağlı çörek.	Kunjutsiz, yog‘li non mahsuloti.
AD I	İsim.	İsm.
AD II	Saymak.	Hisob.
ADAT I	Sayı.	Sanoq.

AKIN II	bir geliş durumunda olması. Kazak ve Kırgız Türklerinin saz şairlerine verdiği ad.	Oqin (Qozoq va qirg'izlarda soz chalib kuylaydigan shoirlarga berilgan nom).
AKIDE I AKIDE II	Din inancı. Şeker.	Diniy e'tiqod. So'rma qand.
AKREP I	<i>hay. b.</i> Akreplerden, sıcak ve nemli yererde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek (<i>Scorpio</i>).	Chayon
AKREP II	Saatin iki ibresinden küçüğü.	Soatning kichik mili
AL I AL II AL III	Kırmızı. Aldatma. Almak mastarının emir kipi.	Qizil. Hiyla. Olmoq (buyruq shakli).
ALACA I ALACA II	Çok renkli. Alışveriş ilişkisi.	Ola-bula; rangli. Savdo munosabati.
ALAN I ALAN II	Meydan, saha. Alıcı.	Maydon, soha. Oluvchi/xaridor/mijoz.
ALAY I ALAY II	Topluluk. Gülünç, küçümseme.	Guruh, to'da. Kulgili; masxara; kamsitish, yerga urish.
ALAYLI I ALAYLI II	Zabit, subay. Küçümseyici.	Zobit. Kamsituvchi.
ALGI I ALGI II	Bir şeye dikkati yönetterek o şeyin bilincine varma, idrak.	Idrok. Foyda.

AHI II	Kardeş.	Uka.
AHLAT I	Yabani armut.	Yovvoyi nok turi.
AHLAT II	Bir karışım içindeki parçalar, öğeler.	1.Qorishib yotgan narsalar ichidagi parcha/bo'laklar.2.Tanani tashkil qiluvchi a'zolar.3.To'g'ri yoki ma'noli so'z aytmasdan tinmay gapirish(argo). 4.Biror narsani yashirish maqsadida gapni burish, mavzuga aloqasi bo'lмаган gaplarni gapirish(argo).
AK I AK II	Beyaz. Akmak mastarının emri	Oq. oqmoq(buyruq shakli)
AKAR I	Kiraya verilerek gelir getiren ev, dükkân, tarla, bağ vb. mülk, akaret.	Ijaraga berilib, daromad olinadigan ko'chmas mult.
AKAR II	Hali, koltuk, yatak vb. yerlerde ve nemli ortamlarda yaşayan, astıma yol açabilen, insan vücutundan dökülen deri tozlarıyla ve parçacıklarıyla beslenen bir canlı türü.	Kuya
AKAR III	Sıvı, mai, likit.	Suyuqlik.
AKÇA I	Oldukça beyaz. Akçe.	O'ta oq.
AKÇA II		Aqcha.
AKIN I	Kalabalık bir şeyin arkası kesilmeyen	Oqim.

AN III	Anmak mastarının emir.	Eslamoq (buyruq shakli).
ANIK I	<i>isim, biki.</i> Ballıbabagillerden, tek yıllık, mavi çiçekli, yemeklere koku vermek için kullanılan bir bitki, dağ reyhanı (<i>Ziziphora</i>). <i>sifat,eskimiş.</i> Hazır.	Tog‘ rayhoni.
ANIK II		Tayyor.
APAZ I	<i>Sifat.</i> Çok az. <i>isim, halk</i>	Juda kam.
APAZ II	<i>ağzında.</i> Avuç.	Kaft, hovuch.
AR I	Ölçü birimi.	Maydon o‘lchovi.
AR II	Utanma.	Uyat, nomus,or.
ARA I	Mesafe.	Ora, masofa.
ARA II	Fikir.	Ovoz, fikr.
ARA III	Aramak mastarının emir.	Qidirmoq (buyruq shakli).
ARAK I	Ter. Pirinç ve şeker kamışından elde edilen bir rakı türü.	Aroq.
ARAK II	Çalma.	Chalish.
ARALIK I	Sıra, vakit.	Oraliq/navbat/vaqt.
ARALIK II	12/ay.	Dekabr.
ARI I	Bal yapan böcek.	Ari.
ARI II	Katıksız, saf.	Sof.
ARIK I	Ark, kanal.	Ariq.
ARIK II	Zayıf.	Oriq, ozg‘in.
ARILIK I	1. Temizlik. 2. Günahsızlık.	Poklik.
ARILIK II		

ALGI III	Kazanç, alacak. Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık.	Ko'knori shirasini yig'ishda ishlatiladigan qoshiq.
ALFA I	Alfabeye harfi.	Yunon harfi.
ALFA II	Bitki.	O'simlik.
ALIK I	Akılsız.	Aqlsiz.
ALIK II	Eskimiş giyecek.	Eski-tuski.
ALPAKA I	<i>hay.</i> b. Çift parmaklılar takımının devegiller sınıfından, Güney Amerika'da yaşayan, uzun tüylü, memeli bir hayvan (<i>Lama glama pacos</i>).	Lama (hayvon nomi).
ALPAKA II	<i>a. kim.</i> Alman gümüşü.	Olmon kumushi.
ALTINCI I	<i>Isim.</i> Altın alıp satan kimse.	Tillachi.
ALTINCI II	<i>Sifat.</i> Altı sayısının sıra sıfatı, sıradan beşinciden sonra gelen.	Oltinchi.
ALTIPARMAK I	<i>Isim.</i> Ayrı renkte altı yolu olan kumaş.	Mato turi.
ALTIPARMAK II	<i>isim, hayvan bilimi.</i> Bir tür iri palamut balığı.	Baliq turi
AMEL I	Yapılan iş, hereket.	Qilingan ish, harakat.
AMEL II	Hastalık.	Diareya.
AMIR I	Buyuran, üst.	Amir, boshliq.
AMIR II	Resmi.	Rasmiy.
AN I	Lahza.	On, lahza.
AN II	Zihin.	Zehn, idrok.

AS II	kâğıt veya taş, birli, bey. <i>isim, hayvan bilimi.</i> Kakım.	Oqsuvsar.
AS III	<i>kimya.</i> Arsenik elementinin simgesi	Margimush.
ASAR I	Eserler.	Asar.
ASAR II	Yüzyıllar.	Asrlar.
ASMA I	Üzüm veren bitki.	Ishkom.
ASMA II	Asma işi, asılı.	Osish/osilgan.
AŞ I	Yemek.	Ovqat.
AŞ II	Geçmek, aşmak.	Oshmoq(buyruq shakli).
AŞI I	Bir ağacın dalı üzerinden alınan dal.	Payvand uchun olinadigan novda.
AŞI II	Organizmada birtakım hastalıklara karşı bağışıklık sağlamak için vücuda verilen zayıflatılmış mikrop.	Emlash.
AT I	Bir hayvan.	Ot(hayvon).
AT II	Atmak mastarının emir.	Otmoq (buyruq shakli).
ATAK I	Cüretkar.	Jur'atli/jasur/dovyurak.
ATAK II	Hükum, hamle.	Hujum, hamla.
ATIK I	<i>sifat,eskimiş.</i> Eski, eski zamanla ilgili.	Antik/qadimiy
ATIK II	<i>sifat.</i> Çabuk davranışan, çevik.	Epchil.
ATLANMAK I	Ata binmek.	Otga minmoq.

	Kovanların konulduğu yer, kovanlık.	Asalari qutilari qo'yiladigan joy
ARIŞ I	Dirsekten parmaklara kadar kısım.	Tirsakdan barmoqqacha bo'lgan qism.
ARIŞ II	Çözgü.	İp turi.
ARIŞ III	Araba oku.	Arava o'qi.
ARTIK I	Fazla.	Ortiqcha.
ARTIK II	Sonra.	Endi/bundan keyin.
ARİFANE I	Yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı). <i>zf. (a:rifa:ne)</i> esk. Arif olana yakışacak bir biçimde.	Xarajati o'rtada bo'lgan ziyofat (xalfana).
ARİFANE II		Orifona/oriflarga xos.
ARŞ I	İslam inanışına göre gögün en yüksek katı.	Arsh.
ARŞ II	"Yürü" komutu	Yurmoq(buyruq shakli).
ARTMAK I	Nesnesiz. Çoğalmak.	Ortish, ko'payish.
ARTMAK II	<i>isim,halk ağızında.</i> Büyük heybe.	Katta xurjun
ARZ I	Sunma.	Arz qilmoq.
ARZ II	Yer yüzü,yer.	Yer.
ARZ III	Enlem.	Kenglik.
AS I	<i>İsim.</i> İskambil, domino oyunlarda işaretini vb. bir taşyan	Karta, domino singari o'yinlarda bir raqamini ifodalovchi qog'oz yoki tosh.

AY I	<i>Ünlem.</i> Ay , ne güzel.	Oh (<i>undalma</i>).
AY II	Yılın on ikide biri.	Yıl oyları.
AY III	Gök cismi.	Osmondagı oy.
AYNAZ I	<i>a. hlk.</i> Bataklık.	Botqoqlik.
AYNAZ II	<i>a. tiy.</i> Köy oyunlarını yöneten kimse.	Qishloq o'yinlarini boshqaruvchi shaxs.
AZAP I	Çiftlik uşağı.	Fermer xo'jaligi xodimi.
AZAP II	Ahrette verilecek ceza.	Oxiratdagi jazo.
AZMAK I	<i>hlk.</i> 1. Küçük su birikintisi, gölcük. 2.Bataklık.	Ko'lmak, botqoqlik.
AZMAK II	(nsz) Taşkınlıkta ileri gitmek	Haddan oshmoq.
AZIM I	Büyük.	Ulkan, buyuk, azim.
AZIM II	Azmetmek.	Jur'at.

B

BABALI I	<i>sifat,halk ağzında.</i> Zaman zaman sinir nöbeti geçiren.	Ba'zi-ba'zida hushini yo'qotadigan.
BABALI II	<i>sifat.</i> Babası olan.	Otali, otasi bor.
BAĞ I	Üzüm yetiştirilen bahçe.	Bog'.
BAĞ II	Bağlamak için kullanılan araç.	Arqon, bog', tizimcha.
BAĞIR I	Çögüsün ön kısmı.	Bag'ir.
BAĞIR II	Bağırmak mastarının emri.	Baqirmoq (buyruq shakli).
BAHAR I	Mevsim adı.	Bahor.

ATLANMAK II	Atlama işi yapılmak.	Hatlanmoq.
ATLAS I ATLAS II	Kumaş. Harita.	Atlas(mato). Xarita
ATLET I	Atletizmle uğraşan kimse.	Atletikachi.
ATLET II	Kolsuz erkek fanilası.	Erkaklar ich kiyimi/maykası
AVAL I	Ticari senetlerde, ödemeden sorumlu olanların ödememesi durumunda üçüncü bir kişinin alacaklılara senet bedelini ödeyeceğine ilişkin verdiği güvence.	Kafolat
AVAL II	Saflığı sersemlik derecesine varan (kimse)	Anqov
AVAR I	Kuzeydoğu Kafkasya'da, Dağıstan Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan bir halk.	Avar (Dog'istonda yashovchi xalq).
AVAR II	III-V. yüzyıllar arasında Moğolistan'da, VI-IX. yüzyıllar arasında Orta Avrupa'da yaşamış bir halk	Avar (III-V asrlarda Mo'g'ulistonda, VI-IX asrlarda O'rta Yevropada yashagan xalq)
AVARA I AVARA II	Kötü. Komut.	Yomon. Harbiy buyruq.

	bağlayan metal çubuk.	
BARBUNYA I	(<i>barbunya</i>) <i>hay.</i> <i>b.</i> Barbunyagillerde n, kırmızı pullu, beyaz etli, kemikli bir balık, barbun (<i>Mullus barbatus</i>). <i>bit.</i> <i>b.</i> Taneleri yuvarlak, oval veya yassı, kırmızı benekli, bir tür fasulye.	Baliq turi.
BARBUNYA II		Loviya.
BARDAN I	<i>sf.</i> Çok beyaz. <i>a.</i> Yük taşımak için kullanılan çanta veya çuval.	O'ta oq.
BARDAN II		Yuk tashiladigan qop yoki sumka.
BASMA I BASMA II	Basma işi. Pamuklu kumaş.	Bosish. Paxtali mato.
BAYAT I	Taze olmayan.	Eskirgan.
BAYAT II	Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri.	O'g'uzlarning yigirma to'rt urug'idan biri.
BAYAT III	Afyonkarahisar iline bağlı ilçelerden biri.	Joy nomi.
BAYINDIR I	Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş, mamur (yer), abat.	Obod joy.